

כוכבים מהמיתולוגיה

מערך שיעור בנושא קבוצות כוכבים
ומיתולוגיה יוונית

קהל יעד: כיתות ו'-ז'
משך השיעור: 45 דק'

חיבור אתוכנית האיורים

כיתה ו', היסטוריה – נושא א' - יון הקלאסית

רקע

בשמי הלילה ניתן לראות אינסוף כוכבים. אם מתבוננים היטב אפשר לראות כי חלקם נעים להם יחד בקבוצות בכיפת השמיים. היוונים הקדומים ראו את אותן קבוצות כוכבים ונתנו להם שמות על פי סיפורי המיתולוגיה שרווחו באותה תקופה.

כך הונצחו בשמיים, מאז ועד היום, סיפורים מדהימים של קרבות, אימה ורומנטיקה, עלילות שהיו חלק מהתרבות היוונית, ועד היום הן מלוות אותנו בתיאורים, בלמידה, בהתמצאות ובניווט בעזרת הכוכבים. במערך זה נכיר כמה מהדמויות והסיפורים מהמיתולוגיה המלווים אותנו עד היום.

מטרות השיעור

- התלמידים יכירו דמויות בולטות במיתולוגיה היוונית שקבוצות כוכבים נקראו על שמן.
- התלמידים יתארו את המבנה של 3 קבוצות כוכבים מורחבות: הצייד והעקרב; כלבים, ארנבת ושור; פגסוס.
- התלמידים ימחישו את צורתן של קבוצות כוכבים באמצעות פעילות כוכבים מהמיתולוגיה.

עזרים

2 דפי עזר לכל זוג תלמידים: קבוצות כוכבים ופנסי כוכבים
15 דפי ממו לכל תלמידה, 5 כוסות נייר
לכל תלמידה, שיכוד עץ לתלמידה,
מספרים, דבק, טושים ללוח, צבעים
לבחירת התלמידים

כאן השיעור

45 דקות

קהל יעד

כיתות ו'-ז'

מהלך השיעור

כאן	מהלך השיעור	עזרים
10 דק'	הקדמה	היכרות עם המיתולוגיה היוונית
15 דק'	הכרות עם דמויות וקבוצות הכוכבים	מצגת, דף עבודה "קבוצות כוכבים"
15 דק'	פעילות	ציוד נדרש: דף עזר מודפס, כוס נייר, מספריים, דבק, שיפוד עץ ופנס (ניתן להשתמש בסלולר)
5 דק'	סיכום	מצגת

סקופית 2

מהי המיתולוגיה היוונית?

המיתולוגיה היוונית היא אוסף של מיתוסים (סיפורי עם) שנוצרו על ידי היוונים בעת העתיקה והועברו בעל פה לאורך שנים רבות עד שהועלו על הכתב.

סקופית 3

סיפורי המיתולוגיה היוונית

על פי סיפורים אלה, האמינו היוונים באלים רבים, האחראים, כל אחד ואחת, לתחום שונה ביקום. המיתוסים האלה נוצרו כדי להסביר תופעות טבע ואירועים היסטוריים אשר לא היו מובנים לבני האדם בתקופתם. דמויות האלים בסיפורים דומות מאוד לבני אדם, הן במראה החיצוני ובתכונות הגוף והן בתכונות האופי וברגשות שהביעו (למשל כעס, תשוקה, אהבה, קנאה). האלים היו חזקים מבני האדם וזכו בחיי נצח. נשאל את התלמידים: אילו אלים הם מכירים מהמיתוסים השונים?

סקופית 4

האולימפוס

היוונים האמינו כי 12 האלים השולטים בכדור הארץ מתגוררים על פסגת האולימפוס, שכן שזהו ההר הגבוה ביותר ביוון: 2,917 מטר (בערך פי 3 מהמגדל הגבוה בעולם, בורג' ח'ליפה שבדובאי, שגובהו 830 מטר). יש במיתולוגיה היוונית עוד אלים מלבד ה-12 השליטים, אולם הם אינם גרים באולימפוס ואינם ניזונים ממזון האלים – אמברוסיה ונקטר – המעניק חיי נצח.

סקופית 5

מי אתם?

בואו נכיר את האלים הראשיים.

נעבור דמות-דמות, נספר עליה ועל תפקידה ונשאל את התלמידים: מי לדעתכם האל/ה שבתמונה?
ננחה את התלמידים: הוציאו דפי ממו, ובהתאם לתיאור כתבו על דף את המספר של האל/ה. אחרי כל שאלה בקשו
להרים דף עם מספר.

1. זאוס: ראש האלים, אל השמיים והברק; מי לדעתכם? [קליק להנפשת השם]
2. הרה: ראשת האלים, אלת הנישואין, האימהות והלידה, אשתו של זאוס; מי לדעתכם? [קליק להנפשת השם]
3. דמטר: אלת התבואה; מי לדעתכם? [קליק להנפשת השם]
4. אתנה: אלת החוכמה, האמנות והצדק; מי לדעתכם? [קליק להנפשת השם]
5. אפרודיטה (ונוס): אלת האהבה והיופי; מי לדעתכם? [קליק להנפשת השם]
6. ארס: אל המלחמה; מי לדעתכם? [קליק להנפשת השם]
7. דיוניסוס: אל הטבע והפריין בטבע, אל היין; מי לדעתכם? [קליק להנפשת השם]
8. אפולו: אל השמש, האור, הרפואה, המוזיקה והשירה; מי לדעתכם? [קליק להנפשת השם]
9. ארטמיס: אלת הציד והירח; מי לדעתכם? [קליק להנפשת השם]
10. הפייסטוס: אל הנפחות והאש; מי לדעתכם? [קליק להנפשת השם]
11. הרמס: שליח האלים; מי לדעתכם? [קליק להנפשת השם]
12. פוסידון: אל הים, הסוסים ורעידות האדמה (לא שוכן באולימפוס, אלא גר במצולות הים); מי לדעתכם? [קליק להנפשת השם]
13. האדס: אל השאול והמוות (לא שוכן באולימפוס, אלא גר בשאול); מי לדעתכם? [קליק להנפשת השם]

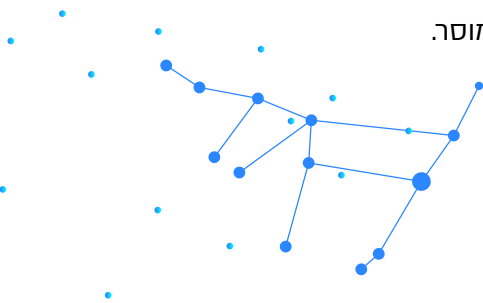
סקופית 6

סיפורי המיתולוגיה

בתרבות היוונית היה מספר רב של אלים, לכל אל תפקיד ותחום. ייחוסו להם תכונות של אנשי-על, בעלי חיי נצח.
לצד תכונות ויכולות העל שלהם, היו להם תכונות אנושיות ולעיתים אף סופר על מעשים לא מוסריים שהם עושים,
מעשים שלבני האדם אסור לעשות, אולם אסור להם גם לבקר את מעשי האלים.

במיתולוגיה מסופר גם על חצאי-אל ועל כל מיני יצורים מוזרים.

הסיפורים נועדו להסביר את כוחות הטבע הלא מובנים, וכן ללמד לקח ומוסר.

סקופית 7

קבוצות כוכבים

נסביר לתלמידים כי קבוצות כוכבים מוכרות לאדם משחר ההיסטוריה. מאז ומתמיד נטו בני האדם לראות צורות בכוכבים ולסדרם בקבוצות. המרחקים האמיתיים בחלל בין הכוכבים בכל קבוצה הם גדולים מאוד, ולו היינו ניצבים בנקודה אחרת בחלל, הרחק ממערכת השמש שלנו, היינו רואים תבניות שונות לחלוטין. זיהוי הצורות נקבע לרוב על פי איזו משמעות שייחסו להן בני האדם – לפי דמיון למשהו. חלק מקבוצות הכוכבים קיבלו שמות של דמויות יצורים מיתולוגיים שמקורם ביוון העתיקה, גם בשביל להנציח ולהאדיר את סיפורי המיתולוגיה והאלים וגם בשביל ליצור שפה משותפת, כדי שיהיה קל ונוח להתמצא באסטרונומיה, ניווט וחקר החלל.

לפני שנכיר את הדמויות המיתולוגיות בואו ננסה לראות אילו צורות אפשר ליצור מקבוצות הכוכבים - באמצעות **דף העבודה "קבוצות כוכבים"**.

נחלק לתלמידים את דף העבודה לחיבור הנקודות והמצאת שמות לפי דמיונם.

ננחה אותם: בשביל לדמיין איך היוונים נתנו שמות לקבוצות הכוכבים בואו זאת ננסה אנחנו... חברו את הנקודות, חשבו איזו צורה אתם רואים ואיך הייתם קוראים לה. הקדישו למשימה הזו 5 דק' והמשיכו לשקף הבא.

סקופית 8

הצייד והעקרב

נציג לתלמידים את קבוצת הכוכבים ונשאל אותם: זוהי קבוצת כוכבים שחיברתם; איך קראתם לה?

[קליק להנפשה המראה את חיבור הנקודות]

נספר שהיוונים קראו לקבוצה זו אוריון, או: הצייד.

אוריון / הצייד היא קבוצת כוכבים בולטת בשמיים, ושימושית מאוד לאיתור כוכבים אחרים. (בישראל ניתן לצפות בקבוצת הכוכבים בחודשים אוקטובר ונובמבר בכיוון מזרח, ובדצמבר בכיוון דרום.)

על פי המיתולוגיה היוונית, אוריון הכריז שהוא הצייד הגדול ביותר בתבל ואיים לצוד את כל החיות. הרה שמעה זאת ושלחה עקרב להמיתו. אוריון מת מעקיצת העקרב, וזאוס, שריחם עליו, קבע אותו בשמיים וכך הנציח אותו.

בתגובה, הרה ביקשה לקבוע גם את העקרב בשמיים, וזאוס הסכים בתנאי שהם לעולם לא ייפגשו. בשמי הלילה, כשהקבוצה האחת זורחת - השנייה כבר שקעה, כלומר אוריון והעקרב אכן אינם נפגשים.

סקופית 9

כלבים, ארנבת ושור

נציג לתלמידים את קבוצת הכוכבים ונשאל אותם: זוהי קבוצת כוכבים שחיברתם; איך קראתם לה?
נספר שהיוונים קראו לקבוצות הללו הכלב הגדול, הכלב הקטן, ארנבת ושור.
אוריון הצייד נעזר בציד בשני כלבים. אלו מיוצגים בקבוצות הכלב הגדול והכלב הקטן. איך הם הגיעו לשם בעצם?
כאשר זאוס קבע את אוריון בשמיים, הצטרפו אליו כלביו. חדי העין יוכלו להבחין לצד הכלבים בארנבת קטנה שאוריון
מנסה לתפוס.
מול אוריון מופיעה תמיד קבוצת הכוכבים שור. האגדה מספרת שהשור היה אחד האויבים הגדולים של אוריון.

סקופית 10

פגסוס

נציג לתלמידים את קבוצת הכוכבים ונשאל אותם: זוהי קבוצת כוכבים שחיברתם; איך קראתם לה?
נספר שהיוונים קראו לקבוצת כוכבים צפונית זו פגסוס, על שם הסוס המכונף האגדי.
פגסוס, בנם של אל הים פוסידון ושל הגורגונה מדוזה, היה סוסו של בֶּלְרוֹפֹן, גיבור שהרג בין היתר את המפלצת
כימרה, בעלת ראש האריה, גוף העז וזנב הנחש. בלרופון, לאחר הישגיו הרבים, ביקש להגיע לאולימפוס, משכן האלים.
פגסוס, שידע שהדבר אסור, השליך אותו מעל גבו, הגיע לבדו לפסגת ההר, וחי שם במחיצת האלים. זאוס מינה אותו
לנושא הברקים, ולאות הוקרה על שירותו הנאמן קבע אותו בשמיים.

סקופית 11

כיפת השמיים

קבוצות הכוכבים מופיעות בליל כוכבים ומספרות סיפור על תרבויות עתיקות, כפי שראינו בשקפים הקודמים.
לכל קבוצה יש היסטוריה משלה, והיום, בעזרת הטכנולוגיה, אנחנו יודעים לזהות את הכוכבים המרכיבים כל קבוצת
כוכבים. לפי איגוד האסטרונומיה הבינלאומי (IAU), יש בשמיים 88 קבוצות כוכבים, שרובן עוד נתגלו בתקופת יוון
העתיקה. מקומן של קבוצות הכוכבים בכיפת השמיים משתנה לאורך השנה, אך הכוכבים נשארים באותה התבנית,
ולכן קל לזהותם.

סקופית 12

פעילות פנסי כוכבים

יצירת קבוצות כוכבים באמצעות דף עזר וכוסות שתייה מנייר

נחלק לתלמידים את דף העזר והכוסות ונדריך אותם:

צבעו את קבוצות הכוכבים כרצונכם וגזרו אותן בעיגול לפי הסימון המקווקו. הדביקו את העיגולים לתחתית כוסות נייר ובעזרת שיפוד עץ נקבו חורים בנקודות המסומנות.

הדליקו את פנס הטלפון שלכם, הצמידו אליו את הכוס בחלקה הפתוח, וכוונו אל הקיר. והרי לכם פנס שמאפשר להכיר את קבוצות הכוכבים.

סקופית 13

סיכום

במהלך השיעור למדנו קצת על המיתולוגיה ביוון העתיקה ועל אמונת היוונים באלים ובכוחות על-טבעיים של דמויות ויצורים. אמונה זו נועדה בי היתר לנסות להבין את תופעות הטבע השונות. הסיפורים הונצחו במתן שמות לקבוצות כוכבים בכיפת השמיים, והשמות הללו משמשים אותנו עד היום באסטרונומיה, ניווט וחקר החלל.